

HANNU RAUTKALLIO

POHJOINEN LIITTO

WALLENBERGIT JA SUOMI

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

© Hannu Rautkallio ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2021

ISBN 978-951-1-31979-5

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2021

SISÄLLYS

Miksi wallenbergit?	7
OSA I VUODET 1876-1918	9
Ruotsalainen avaus	10
Finanssivaltio Suomi	40
OSA II VUODET 1918-1938	77
Suhteet koetuksella	78
Kasvun kausi	111
Kriisivuosista selviäminen	139
Ruotsalainen pääoma Suomessa	165
OSA III VUODET 1938-1944	195
Varjoja Pohjolan yllä	196
Seuraukset	227
Viimeiset mahdollisuudet	264
Saksalainen pohjola	296
Loppusuoralle	327
OSA IV VUODET 1945-1982	357
Jakautuva Pohjola	358
Vastakohtien vuodet	389
Lännen rajamaa	415
Muutoksen aika	466
Päätös	503
Epilogi	529
Kiitokset	532
Viitteet	534
Lähteet	626
Lyhenteet	641
Henkilöhakemisto	644

MIKSI WALLENBERGIT?

Wallenbergien nimi on tunnettu Suomessakin, mutta mitä kaikkea sen taakse on suomalais-ruotsalaisissa tapahtumissa vuosisadan kuluessa kätkeytynyt? Ruotsi ei ollut kadonnut Suomen kuvasta, kun autonominen suuriruhtinaskunta vahvisti kansallista asemaansa erityisesti eurooppalaisissa finanssikeskuksissa. Vielä niin sanottujen sortokausien vallitessa 1900-luvulla Suomessa oli pääsy ruotsalaisella tuella anglosaksisille pääomamarkkinoille.

Tämän esityksen lähtökohta on 1870-luvulla, jolloin Suomen markka siirtyi ruotsalaisen pankkidynastian perustajan A. O. Wallenbergin myötävaikutuksella kultakantaan. Hänen poikansa Knut Agathonin toimenpitein Suomen tunnettavuus lisääntyi entisestään toisen sukupolven aikana toteutuneilla läntisillä avauksilla. Finanssivaltiona Suomi oli tunnettu jo ennen itsenäistymistään.

Wallenbergeillä ja heidän pankillaan oli keskeinen panos nuoren tasavallan taloudellisessa ekspansiossa 1920-luvulta lähtien. Ensimmäiset valtionlainat toteutettiin Wallenbergien kolmannen sukupolven myötävaikutuksella. Jacob ja Marcus Wallenbergin luottamusuhde Suomen valtionjohtoon vahvistui sotavuosina, kun Risto Ryti oli valittu pääministeriksi ja tasavallan presidentiksi.

Jatkosodan päättyessä, kuten talvisodassakin, Ruotsi toimi Suomen huoltajavaltiona. Suomi ei olisi kyennyt aloittamaan sotakorvauksien suorittamista ilman Ruotsista saatuja toimituksia. Tämän

esityksen historiallinen kaari umpeutuu 1980-luvulle. Edellisten vuosikymmenten mittavat ja vastakohtaisetkin teollisen yhteistyön tulokset oli saatettu päätökseen. Urho Kekkosen ja Marcus Wallenbergin läheinen vuorovaikutus ulottui myös valtiollisiin ratkaisuihin. Esitys on jaettu neljään osaan. Niissä eriteltyt teemat mukailevat maiden suhteissa tunnettuja kronologisia historiallisia tapahtumia mutta ennestään tuntemattomilla lisäyksillä.

O S A I

VUODET 1876-1918

RUOTSALAINEN AVAUS

A. O. Wallenbergin suomalaiset ystävät

Yhden Ruotsin tunnetuimmista pankkidynastioista, Stockholms Enskilda Bankin (SEB), perustaja André Oscar Wallenberg (1816–1886) nousi Tukholmassa elokuun 1876 alussa puolisonsa kanssa Express I -nimiseen alukseen, joka oli aloittanut posti- ja henkilöliikennöinnin Hangon ja Tukholman välillä saman vuoden alussa. Wallenberg oli puolestaan perustanut vuonna 1854 varustamon (AB Svenska Kanal Transito-Ångfarten England-Ryssland) liikennöimään Pietarin ja Hullin kaupunkien välillä Götan kanaavaa pitkin, millä tavoin oli ollut mahdollista välttää Tanskan tulleja Öresundissa. Vuonna 1855 Motala Mekaniska Verkstadissa valmistunut Transit No. 1 -niminen alus ehti tosin liikennöidä Pietarista vain yhden matkan. Syynä oli vuosina 1853–1856 käyty Krimin sota, joka katkaisi Itämeren yhteydet ja johti laivayhtiön konkurssiin.

Götan kanavan avaaminen läpikulkuliikenteelle kohti suuria meriä oli ollut nuoren A. O. Wallenbergin pakkomielle. Sijaitsihan hänen syntymäkaupunkinsa Linköping kanavan varrella – hänen isänsä Marcus Wallenberg oli toiminut siellä piispana. André Oscar oli opiskellut Karlskronan kuninkaallisessa laivastoakatemiassa kaksi vuotta ja valmistunut toisen luutnantin arvolla. Hän ei valinnut upseerin uraa. Hän lähti merille, ja palattuaan kaukaisilta matkoiltaan hän ryhtyi kirjoittamaan Ruotsin johtavaan liberaaliin sanomalehteen *Aftonbladetiin*, siirtyi sitä kautta politiikkaan ja valtiopäiville ja viimein tukkukauppiaaksi, laivanvarustajaksi ja pankkiiriksi. Stockholms Enskilda Bankin A. O. Wallenberg perusti juuri Krimin sodan päättymisvuonna 1856. Se oli järjestyksessä yhdeksäs Ruotsin yksityispankki ja ensimmäinen laatuaan Tukholmassa.

Motala, jossa Transit No. 1 oli valmistunut, sijaitti Götan kanavan toisessa päässä Vätternin rannalla vain muutaman kymmenen kilometrin päässä Linköpingistä. Wallenberg oli kehittänyt vuosina 1852–1853 Motalan telakan energisen johtajan O. E. Carlsundin kanssa höyrylaivareittejä eri puolille Ruotsin rannikkoa, aina Haaparannasta Göteborgin pohjoispuolelle Norjan rajalle asti.¹ Saapuessaan Hankoon lähes kaksikymmentä vuotta myöhemmin Wallenbergillä saattoi olla ajatuksia kaupallisten yhteyksien ja henkilöliikenteen uudelleen avaamiseksi Venäjälle, nyt Suomen kautta.

A. O. Wallenbergin kiinnostus Suomen meriliikenteeseen paljastui hänen palattuaan matkaltaan takaisin Tukholmaan. Suomalainen alus Express I korvattiin vuoden 1877 joulukuussa uudella, Express II -nimisellä jäätä murtavalla höyrylaivalla, joka oli rakennettu Oskarshamnin telakalla suomalaisen insinöörin Robert Runebergin suunnittelemana. Hän oli Suomen kansallisrunoilija Johan Ludvig Runebergin poika. Aluksen rahoitukseen olivat osallistuneet Suomen senaatti ja Ruotsin hallitus. On siten pääteltävissä, että Wallenberg oli valtiollisten yhteyksiensä avulla ollut myötvaikeuttamassa päätökseen. Se vahvistuu Suomen senaatin valtiovaraintoimituskunnan seuraavana vuonna Wallenbergin kanssa käymästä kirjeenvaihdosta.

Aluksen omistaja, turkulainen Finska Transito Ångbåts Ab ajautui konkurssiin syksyllä 1878.² Silloinen Suomen senaatin valtiovaraintoimituskunnan päällikkö Clas Herman Molander kääntyi kirjeellään Wallenbergin puoleen ja nosti uudelleen esille Ruotsin valtion takuiden antamisen mahdolliseen lisälainoitukseen. Molander ilmoitti, että Suomen senaatti ei ryhdy yksin rahoittamaan laivayhtiön jatkoa.³ Wallenbergin vastausta tiedusteluun ei ole löytynyt, mutta yhtiön konkurssi kertoo lopputuloksesta. Express II jatkoi kuitenkin vanhalla reitillään uuden omistajan liikennöimänä aina vuoteen 1894 asti, jolloin se myytiin Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiölle, jonka omistuksessa se kulki samananimisenä vuoteen 1898 asti.

Elokuussa 1976 Wallenbergit jatkoivat Hangosta junalla Helsinkiin tapaamaan vanhoja ystäviään Leo Mechelinää ja Robert Mont-

gomerya. Edellinen oli antanut kirjeessään ”Hyvälle Ystävälle” yksityiskohtaiset matkustusohjeet: ”Osta junaliput Hangossa Malmiin, viimeiselle asemalle Helsingistä. Olen siellä teitä vastassa, matkaa (Helsingistä) on vain muutama kilometri.” Sieltä seurue siirtyi Malmin lähistöllä sijaitsevaan Mechelinin puolison perikunnan omistamaan Bokbyn kartanoon nykyisessä Puotilassa.⁴

Tuttavallisesta kirjeenvaihdosta päätellen Wallenbergien Suomen-matka oli luonteeltaan täysin yksityinen eikä mitenkään poikkeuksellinen. André Oscarin tuttavuus Mechelinin ja Montgomeryn kanssa oli alkanut jo vuosia aikaisemmin.⁵ Wallenbergien matka oli huolellisesti valmisteltu ja sen ajankohta oli tarkoin harkittu. Keisari Aleksanteri II oli vierailut Helsingissä vain muutamaa viikkoa aikaisemmin, 14.–17.7.1876, jolloin suomalaiset autonomian vahvistajat olivat osanneet käyttää keisarin myötämielisyyttä täysimääräisesti hyväkseen. Yksi keisarin vierailun piirre liittyi silloin ajankohtaiseen rahauudistukseen. Helsingin kaupunginvaltuuston puheenjohtajana Mechelin oli vastaanottanut keisarin, joka oli vierailut kunniaksien järjestetyssä teollisuusnäyttelyssä. Venäjän autonomisessa suuriruhtinaskunnassa ulosmitattiin 1870-luvulla edellisten vuosikymmenten vapaamielisen ilmapiirin viimeisiä tuloksia.

Keitä nämä Wallenbergin suomalaiset ystävät olivat? Leo (Leopold) Mechelin (1839–1914) ja Robert Montgomery (1834–1898) olivat aikansa johtavia Suomen ruotsinkielisiä valtiollisia ja talouselämän vaikuttajia, poliitikkoja ja oikeusoppineita. He edustivat aatelistä valtiopäivillä, etenivät suuriruhtinaskunnan virkahierarkian huipulle ja olivat Helsingin yliopiston professoreita. Alun perin Skotlannista Ruotsin kautta Suomeen emigroituneen suvun yhden haaran edustajana Montgomery kohosi viimein Suomen korkeimmaksi lainvalvojaksi eli senaatin oikeusosaston varapuheenjohtajaksi. Mechelinin monivaiheisen valtiollisen uran huipentuma oli vuonna 1904 keisarillinen nimitys senaatin talousosaston varapuheenjohtajaksi eli pääministeriä vastaavaan tehtävään.

Montgomery mieluummin vetäytyi julkisuudesta, kun taas häntä viisi vuotta nuoremmalle Mechelinille se oli välttämätön poliit-

tinen käyttövoima. Mechelin etsi aktiivisesti foorumeita sanomilleen niin koti- kuin ulkomaillakin. Toimintatavoissaan hän muistutti suuresti ystäväänsä A. O. Wallenbergiä, joka hyödynsi taitavasti, eikä Mechelinin tavoin laisinkaan vaatimattomasti, julkisia kanavia poliittisten ja taloudellisten sanomiensa suuntaamiseksi oikeille kohteille.

Mechelin loi Suomesta oikeudellisin perustein varhaisen valtiollisen kuvauksen, jossa hän luonnehti Venäjän ja Suomen suhdetta ”reaaliunioniksi”. Mechelin kehitteli opin Suomen suuriruhtinaskunnan ”valtion oikeudesta”, jonka mukaan Venäjän ja Suomen ”valtiot” olivat tasavertaisia Venäjän keisarikunnan osia ja tämä liittosuhde oli taattu molemminpuolisella valtiosopimuksella. Autonomisen Suomen perustuslakien pohjana olisivat hänen mukaansa olleet keisarin vahvistaman valtiopäiväjärjestyksen ohella Ruotsin valtiolta perityt perustuslait, kuten vuoden 1772 hallitusmuoto ja vuoden 1789 yhdistys- ja vakuuskirja määriteltiin.

Nämä keisarin takaamat Ruotsin vallan aikaiset perustuslait olivat Mechelinin mukaan ilmauksia Suomen valtioluonteesta eikä provinssiluonteesta. Hänelle Suomi ”valtiona” merkitsi oikeudellista asemaa, ei niinkään kansallista valtiota vaan Suomea valtiona Venäjän keisarikunnan yhteydessä. Mutta sen tuloksena autonomian kauden jälkimmäisinä vuosikymmeninä vahvistunut näkemys Suomesta ”valtiona” loi todellisuudessa perustan itsenäiselle Suomelle.

Mechelin huomasi Suomi–Ruotsi-käsiteparilla olevan todellista poliittista käyttöä perustuslaillisessa retoriikassa kymmeniä vuosia sen jälkeen, kun keisarillinen vakuutus oli annettu. Tosin hänen esittelemänsä Ruotsin vallan aikainen perustuslaillinen pohja oli kumottu vanhassa emämaassa vuonna 1809. Se ei suinkaan estänyt Mecheliniä edelleenkin argumentoimasta sillä, että valtiosopimus saattoi toteutua vain valtiossa, ei provinssissa. Hänen mukaansa Suomella oli ollut valtiollinen asema jo ennen sen liittymistä keisarikunnan yhteyteen.

Kolme miestä samassa veneessä

Mechelin ja Montgomery eivät esittäytyneet A. O. Wallenbergille ensisijaisesti suomalaisina oikeustaistelijoina vaan pankkimiehinä. Wallenbergin vieraillessa Helsingissä Suomi tunnettiin eurooppalaisissa pankkipiireissä jo itsenäisesti finanssejaan hoitavana ”valtiona”, ja muutamaa vuotta myöhemmin Tukholman, Hampurin, Lontoon ja Pariisin pörseissä kaupatut obligaatiot oli varustettu Suomen ”valtion” nimellä ja valtiollisin tunnuksin. Sen todentamiseksi kansainvälisillä lainamarkkinoilla ei edellytetty poliittisia, oikeudellisia tai ideologisia perusteluja Suomen ja Venäjän suhteista. Asiat yksinkertaisesti näyttivät siltä, mitä olivat. Suomen suuriruhetinaskunta oli luotettava valtionlainan ottaja, ja se samaistettiin, huolimatta Venäjän-riippuvuudestaan, eurooppalaisissa pankkihuoneissa jo varhain nimenomaan taloudenhoitonsa vuoksi ”pohjoismaisten valtioiden” ryhmään.⁶

Mechelin ja Montgomery olivat perustuslaillisia nationalisteja kosmopoliitin asussa. He kykenivät kanavoimaan kansainvälisesti omaksumansa teoreettiset tiedot käytäntöön kotimaansa pankkitoiminnassa. He olivat mukana perustamassa Suomen ensimmäistä yksityistä liikepankkia. He olivat poikkeuksellisen ennakkoluulottomia ja laaja-alaisia yhteiskunnallisia vaikuttajia maatalousvaltaisessa ja vanhoillisessa ympäristössä. Erityisesti Mecheliniin kiinnittynyt vahva oikeustaistelijan leima on yksipuolistanut hänen myöhempää henkilökuvaansa ja jopa häivyttänyt hänen merkityksensä talouselämässä sekä kansallisena että kansainvälisenä finanssialan vaikuttajana.

Mechelin ja Montgomery olivat toimineet vuonna 1862 perustetun Suomen ensimmäisen yksityisen liikepankin, Suomen Yhdys-Pankin johtokunnassa. Mechelinin pankkiura oli auennut välillisesti avioliiton kautta. Hänen puolisonsa isä, kauppaneuvos Johan Henrik Lindroos, oli ollut Helsingin varakkaimpia henkilöitä ja 1 200 osakkeellaan Yhdys-Pankin huomattavin yksityinen omistaja. Omituksen arvo vastasi neljää prosenttia pankin koko osakepääomasta. Siten ei ollut yllättävää, että 32-vuotiaalle Mechelinille tarjottiin pan-

kin toimitusjohtajuutta, jonka hän torjui valtiollisten ja yliopistollisten tehtäviensä ja julkaisu- ja toimintansa vuoksi. Hän oli myös eronnut vuonna 1872 pankin johtokunnasta mutta palasi siihen vuosiksi 1893–1896.

Mechelinin uran valintojen painotukset poliittiseen, valtiolliseen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen eivät suinkaan katkaisseet hänen yhteyksiään kotimaiseen ja ulkomaiseen pankkimailmaan. Yleisemmin kirjallisuudessa Mechelinia koskevat maininnat ovat pääasiassa kohdistuneet oikeustaisteluihin, mutta oikeudellisten kampanjoidensa keskelläkin Mechelin, sekä valtiollisena että yksityisenä toimijana, vahvisti kansainvälisillä yhteyksillään Suomen ”valtion” tunnettavuutta ja loi maalleen uskottavuutta Länsi-Euroopan finanssikeskuksissa. Hän käytti vaikutusvaltaansa ulkomaisen lainanoton suuntaamiseksi, ei vähiten Ruotsin kautta, paitsi valtion myös Helsingin ja muidenkin kaupunkien jatkuviin kehittämistarpeisiin.

Mechelin kykeni vastaamaan näihin haasteisiin henkilökohtaisten ulkomaisten finanssi- ja pankkilaitosyhteyksiensä vuoksi. Hän kaavaili Suomeen ruotsalaisen esikuvan mukaisesti suurta kansainvälistä pankkia, jolla olisi ratkaiseva rooli maan teollisuuden pääomatarpeiden tyydyttämisessä. Juuri näillä periaatteilla Mechelinin monikymmenvuotinen yhteistyökumppani Stockholms Enskilda Bank operoi Ruotsissa. Mechelinin pankkiyhteyksien jatkuvuutta Suomessa toisaalta osoitti, että hän toimi Tukholmasta käsin maasta karkotettuna ja valtiollisista tehtävistään riisuttuna Yhdys-Pankin hallintoneuvoston puheenjohtajana myös vuosina 1898–1903.

A. O. Wallenbergin tavoin Mechelin oli kärsimätön valtiollinen ja yhteiskunnallinen moniottelija, joka käytti välittömästi hyväkseen tarjotut mahdollisuudet julkiseen esiintymiseen. Kärsimättömyys näkyi siinäkin, että Mechelin luopui aikaa vievästä tieteellisestä tutkimustyöstä professorin nimityksen saatuaan. Väitöskirjansa *Om statsförbund och statsunioner* (’Valtioliitoista ja valtiounioneista’, 1873) lisäksi hän julkaisi vain muutaman tieteelliseksi katsotta-

van teoksen, eikä hän pyrkinyt muutenkaan esiintymään aktiivisesti tiedeyhteisössä. Jälkiarvioissa häntä on luonnehdittu ”soveltavaksi tieteenharjoittajaksi”, joskin ilmaisussa lienee hieman kohteliasuutta, kun sen piiriin on lisäksi laskettavissa hänen julkaisemansa historialliset ja oikeudelliset kiistakirjoitukset, jotka eivät pohjautuneet perustutkimukseen. Mutta tämä ei vähennä hänen merkitystään tieteen ja kulttuurin mesenaattina.⁷

Mechelin ja Wallenberg olivat aatteellisesti ja keskeisissä toimintatavoissaan sukulaissieluja. Kummallakin oli omat liberaalit taustavoimansa, jotka olivat ryhmittyneet heitä tukevien sanomalehtien ympärille. Wallenbergille *Aftonbladet* ja Mechelinille *Helsingfors Dagbladet* olivat olleet jo nuoruudesta lähtien keskeisiä julkisen vaikuttamisen välineitä. He eivät kaihtaneet polemiikkia vaan suorastaan provosoivat kirjoituksillaan. He olivat omilla tahoillaan maidensa valtiopäivillä liberaalin suuntauksen johtavia hahmoja, aloitteentekijöitä, taitavia puhujia ja yhteiskunnallisen ja taloudellisen suunnan näyttäjiä. He olivat jo varhaisella iällä luoneet erityisesti Ranskaan henkilösuhteita, jotka vahvistuivat seuraavien vuosikymmenten aikana.

Mechelin ja Wallenberg olivat myös kansainvälisessä toiminnassaan hyvin samanhenkisiä, erilaisista taustoistaan huolimatta. Suunnatessaan energiansa kiistakirjoituksiin eurooppalaisilla näyttämöillä Mechelin ei ollut erityisemmin kiinnostunut luomaan kansainvälisiä tieteellisiä yhteyksiä. Hänen kuuluisin kansainväliseen levitykseen mennyt julkaisunsa nimeltä *Précis du droit public du Grand-Duché de Finlande* (’Piirteitä Suomen suuriruhtinaskunnan valtio-oikeudesta’, 1886) oli luonteeltaan ja tarkoitukseltaan poliittinen pamfletti. Muodollista yliopistokoulutusta vailla ollut Wallenberg hankki laajan kielitaitonsa matkoillaan Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Erottaviakin tekijöitä heidän välillään oli. Sellainen oli suhde rahan ja omaisuuteen. Wallenberg oli yrittäjä ja oman tiensä kuljija, joka loi itse omaisuutensa.

Wallenberg toteutti läpi elämänsä onnistuneesti ihailemansa Benjamin Franklinin ohjetta varallisuuden kasvattamisen huolellisesta

ja vastuullisesta periaatteesta: ”*He that is of the opinion money will do everything may well be suspected of doing everything for money.*” Vapaasti suomennettuna ”sellaisen henkilön, joka sanoo rahan tekevän kaiken, voidaan hyvinkin epäillä tekevän kaiken rahan eteen”.⁸

Mechelinin ei todellakaan tarvinnut ajatella varallisuutensa kasvattamista, koska hänen puolisonsa perikunta turvasi hänen käteisvaransa. Käytännössä Mechelin ei kartuttanut koko elinaikanaan laisinkaan kiinteää omaisuuttaan, vaikka hänellä olisi ollut siihen erinomaiset edellytykset valtiollisena päätöksentekijänä, pankkimiehenä ja ennen kaikkea sukulaistaustansa vuoksi.⁹ Toisin sanoen häneltä puuttui taloudellisiin tuloksiin tähtäävän ”yrittäjän sielu”, mitä hän kompensoi valtiollisiin ja yleishyödyllisiin tarkoituksiin tähdänneellä toiminnalla, joka ei ollut vähemmän tärkeää.

Tämäkin piirre Mechelinissä sopi tietynlaiseen idealistiseen henkilökuvaan, jossa kuitenkin näkyivät hyvin pragmaattiset poliittiset menettelytavat. Epäilemättä hänen ansionsa kotimaassa näin myös kasvoivat, mikä sopi hyvin hänen julkisen kuvansa kirkastamiseen. Samassa tarkoituksessa Mechelin suuntasi varojaan taloudellisesti kannattamattomien kansainvälisten julkaisujen toimittamiseen erityisesti Ranskassa – kuuluisimpana niistä Pariisissa vuosina 1901–1906 ilmestynyt *L’Européen*.

Mechelin käytti finanssialan asiantuntemustaan ja kansainvälisiä pankkiyhteyksiään yleishyödyllisesti pyrkimättä hankkimaan niillä henkilökohtaista hyötyä tai mainetta. Hän saattoi toimia ulkomailla Suomen ”valtion” nimissä, ja esimerkiksi Helsingin kaupunginvaltuuston puheenjohtajana hän järjesteli kaupungilleen ulkomaisia lainoja. Hänen pyrkimyksensä edistää yleensäkin hypoteekkiluottoja kaupunkien rakennustoiminnan edistämiseksi saattoi motivoida hänen paluutaan Yhdys-Pankin johtokuntaan vuonna 1893. Hänen aloitteestaan Yhdys-Pankki ja Viipurissa toiminut Pohjoismaiden Osakepankki (Pohjoispankki) perustivat yhteisen hypoteekkipankin, jonka toiminta tosin lähti käyntiin onnahdellen.¹⁰

Pankkitoiminnan lisäksi Mechelinillä oli välitön käytännön kosketus Suomen orastavaan teollisuuteen. Hänen opiskeluaikainen ys-

tävänsä Fredrik Idestam oli perustanut Tampereella vuonna 1865 puuhiomon, jonka laajennus tuli ajankohtaiseksi muutama vuosi myöhemmin. Puuhiomon toiminnan tehokkuuden yhtenä esteenä oli Tammerkosken vähäinen vesivoima.

Mechelin tuli apuun sukulaissuhteidensa välityksellä, ja uudet tehdaslaitokset sijoitettiin vuokramaalle Nokianvirran Emäkoskelle. Se sijaitsi Nokian kartanon mailla, jotka taas olivat tulleet Mechelinin anopin Cecilia Lindroosin omistukseen pakkohuutokaupassa. Nokia Aktiebolag perustettiin Mechelinin kotona 7.2.1871. Idestam oli itseoikeutettu enemmistöosakas, kun taas Lindroosin perikunnan omistukseen tuli yli puolet ulkopuolisista osakkeista.¹¹

Mechelin ja Montgomery ajoivat yksityispankkien etuja, kuten heidän läheinen ystävänsä Ruotsissa. Mutta heidän suhteensa maidensa keskuspankkeihin erosivat tyystin toisistaan. Wallenberg kävi herkeämätöntä taistelua kotimaassaan Riksbankin ylivaltaa ja kontrollia vastaan puolustaen erityisesti yksityispankkien oikeutta laskea liikkeelle kultakantaan sidottua setelistöä. Wallenbergin pääasialliset vastustajat kiistassa olivat keskuspankin ohella maan hallitus ja valtiopäivien vanhoillinen talonpoikaispuolue.

Porvarissäädyn puhemiehenä Wallenberg oli viimein päässyt taitavalla julkisella kampanjallaan sopuun asiassa talonpoikaispuolueen kanssa käyttäen puheenvuorojensa foorumina poikkeuksellisesti talonpoikia suosivaa *Dagens Nyheter* -sanomalehteä. Valtiopäivien toinen kamari äänesti lopulta selkeällä enemmistöllä Wallenbergin ehdotuksen puolesta. Yksityiset pankit saivat itse valita tavan, vaihtoivatko ne setelistönsä joko kultaan tai valtionpankin laskemiin seteleihin.¹²

Wallenbergin suomalaisilla ystävillä ei ollut vastaavia ongelmia keskuspankkinsa suhteen; heillä oli samanaikaisesti näkyvä asema sekä yksityisellä että valtiollisella pankkisektorilla, jota he hallinnoivat säätyjen yksimielisesti nimittämän pankkivaltuuskunnan kautta. Heidän läheiset suhteensa Yhdys-Pankkiin eivät suinkaan aiheuttaneet ristiriitoja heidän toiminnalleen Suomen Pankin etujen ajajina. Stockholms Enskilda Bank puolestaan toimi yhteistyössä Suomessa

sekä Suomen Pankin että yksityispankkien kanssa. SEB oli toiminut Suomen Pankin ruotsalaisena kirjeenvaihtajapankkina vuodesta 1864 lähtien, kun tehtävä oli siirtynyt sille Tottie & Arfwedson -pankilta.

Suomen Yhdys-Pankin ja Stockholms Enskilda Bankin yhteistyö oli niin ikään alkanut 1860-luvulla. SEB oli luotottanut Yhdys-Pankkia, jonka ensimmäinen pääjohtaja Henrik Borgström oli saanut pankkikokemusta työskentelystään SEB:ssä. Henkilö- ja liikesuhteet näiden pankkien välillä keskittyivät vielä 1860-luvulla ”kamreeritasolle”, kuten Hugo E. Pipping huomauttaa Suomen Yhdys-Pankin historiassaan.¹³

A. O. Wallenbergin elämäkerran kirjoittaja puolestaan luonnehtii Suomen Pankkia johtaneilla miehillä olleen ”Wallenbergin temperamentti”, joka ilmaisu siis soveltui kirjaimellisestikin Montgomeryyn ja Mecheliniin, vaikka he eivät olleetkaan operatiivisessa vastuussa pankista.¹⁴ Wallenbergin kiinnostus Suomessa kohdistui laajoihin valtiollisiin, taloudellisiin ja kaupallisiin kysymyksiin, ja tämä ruotsalainen perinne kahden naapurimaan suhteiden hoidossa siirtyi sitten suvun seuraaville polville.

Rahauudistuksen näkymätön vaikuttaja

Suomen Pankki oli siirtynyt joulukuussa 1867 säätyvaltiopäivien ohjaukseen. Yksimielisyys Suomen Pankin itsenäisestä asemasta symboloi autonomisen Suomen muihin Venäjän alaisuuteen joutuneisiin maihin verrattuna poikkeuksellista asemaa keisarikunnan yhteydessä. Aatelissäätyä edustava Robert Montgomery oli samalla valittu Suomen Pankin pankkivaltuusmiesten ensimmäiseksi puheenjohtajaksi, jossa tehtävässä hän toimi 15 vuotta ja edusti siten merkittävää jatkuvuutta Suomen rahapolitiikan päätöksenteossa.

Kun säätyvaltiopäivät kokoontuivat harvaksen (seuraava kokoontuminen oli vuonna 1872), kohosi valtiopäiviä edustava pankkivaltuusto Montgomeryn johdolla keskeiseen asemaan myös Suomen Pankin johtamisessa yleensäkin. Pankkivaltuuston merkitystä vahvisti luonnollisesti sen jäsenten valtiollisesti ja yhteiskunnallisesti

vahva henkilökohtainen asema.¹⁵ Viime kädessä Montgomeryn vaikutusmahdollisuuksia Suomen Pankissa lisäsi hänen kansainvälisesti saamansa arvostus. Sitä hyväksikäyttäen hän saattoi käynnistää henkilökohtaisesti lainaneuvotteluja senaatin nimissä ulkomailla, kuten tapahtui muun muassa Saksassa aina 1880-luvulle asti.

Senaatin valtiovarainoimituskunta oli Suomen Pankin rinnalla keskeinen laitos valtion ulkomaisen lainanoton järjestelijänä. Toimituskunnan päällikkö Clas Herman Molander oli Montgomeryn ja Mechelinin hengenheimolainen. Heidän yhteisenä pyrkimyksenään oli yhdistää Venäjän ja Suomen edut mahdollisimman järkipäisesti ja osapuolia kunnioittaen. Koska Molander itse ei osallistunut ulkomaisiin lainaneuvotteluihin, ne lankesivat hänen kollegoilleen, kuten juuri Skandinaviassa ja Länsi-Euroopassa tiheään liikkuneille Montgomerylle ja Mechelinille.¹⁶

Ruotsin raha oli säilyttänyt Suomessa keinotekoisen vaihtokelpoisuutensa aina 1840-luvulle asti, mutta siihen oli ollut raadolliset syynsä. Laaja maaseutuväestö oli tottunut pelkästään Ruotsin vallan aikaisen rahan käyttöön, eikä pääkaupungin virkamiehistö pitänyt kiirettä opettaakseen rahvasta uusille tavoille. Julkinen valta jopa kei-notteli voittojen vuoksi arvostaan lähes puolet menettäneen ruotsalaisen taalarin kurssierolla. Venäjällä vuosina 1839–1843 toteutetun rahauudistuksen seurauksena rupla siirtyi hopeakantaan, ja Suomi teki vastaavan uudistuksen, mikä sitten johti omaan markkaan.

Suomen oli toteutettava ja rahoitettava rahauudistuksensa itse-näisesti. Ratkaisevana tekijänä reformissa oli nimenomaan Ruot-si, joka oli palannut hopeakantaan. Sen seurauksena Suomen rahaliikenteessä liikkui valtaisia määriä Ruotsin seteleitä, jotka oli lunastettava Ruotsin keskuspankissa hopeaa vastaan. Antti Kuusterä ja Juha Tarkka pitivät mahdollisena, että ilman Ruotsin keskuspankin vastaantuloa Suomen ensimmäinen rahareformi olisi osoittautunut mahdottomaksi toteuttaa. Ruotsille puolestaan rahan lunastus Suomen markkinoilta osoittautui kalliiksi hankkeeksi.¹⁷

Kaikkiaan Suomen Pankki siirsi Ruotsiin seteleitä noin kuuden miljoonan ”riikintaalarin” arvosta, mikä oli noin 22 prosenttia Ruot-

sin silloisesta setelistöstä. Näin huomattavan setelistön lunastamisen seurauksena Ruotsin valtakunnanpankin hopeavaranto kutistui lähes kolmanneksella. Rahaoperaatio johti kummankin maan keskuspankit omilla tahoillaan uudistamaan ja vahvistamaan organisaatioitaan ja toimintatapojaan. Ruotsissa valtiopäivillä säädettiin uusi pankkilaki, ja Suomen Pankin johtosääntö laitettiin uusiksi.¹⁸

Suomen onnistunutta tulosta edistivät samanaikaisesti kaikki valtiolliset laitokset – niin venäläiset kuin suomalaisetkin. Sama menettely toistui Suomen siirtyessä kultakantaan, ja jälleen ruotsalaisten vauhdittamana. Viime kädessä keisari Aleksanteri II:n suostumus ratkaisi nämä tulokset, mutta käytännössä niiden hoidosta vastasi Suomelle myötämielinen Venäjän finanssiministeri Mihail Reutern, jonka myötävaikutuksella Suomen markka oli siirretty hopeakantaan jo vuonna 1865.

Suuriruhtinaskunnassa toteutettu toinen rahareformi, eli siirtyminen kultakantaan, oli Suomen tulevaisuudessa häämöttävän ”valtion” identiteetin vahvistamisen vuoksi merkitykseltään huomattava. Suuriruhtinaskunta siirtyi pikavauhdilla eurooppalaiseen rahajärjestelmään, jolloin kultakanta korvasi hopearuplan laillisena maksuvälineenä. Kolme Pohjoismaata, Ruotsi, Tanska ja Norja, olivat valinneet kultakannan muutamia vuosia aikaisemmin ja luoneet näin skandinaavisen rahaliiton, johon Suomea ajettiin mukaan. Sitä toteuttamaan A. O. Wallenberg oli Suomeen saapunut.

Robert Montgomery oli kirjoittanut innostuneesti jo 17.5.1876 Wallenbergille: ”Uskomaton on tapahtunut, kun Hänen Keisarillinen Majesteettiinsa, Suomen suuriruhtinas on tämän päivän virallisen lehden mukaan määrännyt perustettavaksi komitean valmistelemaan kultakantaa Suomessa. Tämä toimenpide on sen ehdotuksen seurausta, jonka Säätyjen pankkivaltuusmiehet tekivät tämän vuoden alussa Hänen Majesteetilleen, ja minut on valittu tämän komitean puheenjohtajaksi.”¹⁹

Montgomery viittasi kirjeessään kunnioitetun ystävänsä ”lämpimään kiinnostukseen maattamme kohtaan ja henkilökohtaiseen ystävyteen”, hänen keskeiseen rooliinsa kultakantaan siirtymisessä

Ruotsissa sekä hänen perehtyneisyyteensä eri maiden kultakantajärjestelmiin. Montgomerylla oli synnä yhteydenottoonsa todellinen huoli, kun markan (markka oli korvannut ruplan huhtikuusta 1860 alkaen) arvo oli rajusti alentunut sen pohjana olleen hopean yleismaailmallisen halpenemisen vuoksi. Montgomery sanoi seuraneensa tarkoin Ruotsin kultakantaan siirtymisen vaiheita ja pyysi tietoja reformin nykyvaiheista. Montgomery sanoi kiitollisuutensa vain lisääntyvän, jos Wallenberg välittäisi tietoja myös pohjois-amerikkalaisista lähteistä.

Kosketuksia Wallenbergiin oli pohjustettu jo saman vuoden helmikuussa, kun Suomen valtionkonttorin ylijohdaja Reinhold Frenckell oli tiedustellut hänen näkemyksiään pikaisesta siirtymisestä kultakantaan hopean hinnan romahtamisen vuoksi. Hän oli sanonut siirtymisen hopeasta kultakantaan olevan nyt välttämätöntä. Sen seurauksena Suomessakin oli alkanut keinottelu markan ulkoisella arvolla suhteessa sen viralliseen hopea-arvoon. Valtionkonttoria luonnollisesti askarruttivat hopeakantaan sidotut ulkomaisten lainojen kasvavat hoitokulut. Olivathan Suomen valtionlainat kokonaan lähtöisin jo kultakantaan siirtyneiltä Saksan pankeilta.

Vastauksessaan Wallenberg viittasi silloin ongelmalliseen Ranskaan, jossa hopealla keinottelu oli jo aiheuttanut maan keskuspankille huikeita tappioita. Ranskaan hyvin verkostoitunut Wallenberg pyrki nyt esiintymään koko Euroopassa rahauudistuksen moottorina. Naapurimaa Suomi tarjosi hänen propagoinnilleen mainion kansainvälisen esittelykohteen.²⁰

Montgomery kertoi Wallenbergille komitean selvittelevän kysymystä nyt useissa maissa, kuin kyseessä olisi ollut itsenäisen valtion toimeksianto. Leo Mechelin hankki Norjaan ja Saksaan suuntautuneilla matkoillaan aiheesta kirjallisuutta. Mechelin oli niin ikään nimetty kultakomitean jäseneksi. Kun Wallenbergin kampanjointi kultakantaan siirtymisen puolesta kärjisti hänen suhteensa maansa keskuspankkiin, Suomessa hänen vaikutusvaltaiset ystävänsä toimivat aivan erilaisessa poliittisessä ympäristössä. Heille Suomen Pankki oli perustuslaillisen vaikuttamisen keskeinen väline.

Montgomery oli kirjeensä lopuksi toivottanut ystävänsä kesän kynnnyksellä Suomeen ja kysynyt, "[vai] aiotko nostaa siivet etelään tai ehkä kauaksi länteen?" Viikkoa myöhemmin päivätyssä kirjeessään Wallenberg sanoi ilahtuneensa tiedosta, että "kultakantakysymys oli nyt käsissäsi". Entinen laivastoupseeri huomautti, ettei "parempaa lähtöä voisikaan saada matkalle, joka olisi lyhyt ja satama pian saavutettavissa". Wallenberg viittasi kirjoituksiinsa *Aftonbladetissa* ja *Stockholms Postenissa* vuosina 1870–1874, jolloin rahakomitea oli valmistellut kultaan siirtymistä. Hän sanoi voivansa siirtää sivuun "kaikesta vaatimattomuutensa" ja lähettävänsä aihepiiriin artikkeleita 332 palsta, jos "Sinulla on tilaa" niiden säilyttämiseen.²¹

Palattuaan Tukholmaan elokuiselta Helsingin-matkaltaan Hangon kautta samalla Express I -aluksella Wallenberg oli ensi töikseen luonnostellut Montgomerylle lupaamansa esityksen Suomen uudeksi rahalaiksi: "Lupasin lähettää Sinulle rahalakimme huomautuksilla, joihin tähän mennessä toteutuneet olosuhteet antavat aiheita." Wallenberg viittasi tanskalaisten "hutilointiin" rahalain uudistamisessa, jollaista suomalaisten tulisi välttää. "Minä sen sijaan otin vapauden laatia nöyrän ehdotukseni Suomen uudeksi rahalaiksi, joka on liitetty oheen." Hän oli jo aikaisemmin julkaissut Suomen rahanuudistusta kehuvan artikkelin *Dagens Nyheterissä*, mitä Mechelin luonnehti "hienoksi kädenojennukseksi".²²

Wallenberg sanoi joka tapauksessa toivovansa esityksensä kelpaavan keskustelujen pohjaksi. Hänen huomautuksissaan oli tiettyä ironiaa, kun hän viittasi oman maansa valtionpankilta vuosikausien ajan saamaansa arvosteluun: "Koko maailma on tietoinen hänen pyrkimyksistään kuunnella rahaliikenteen viisainta ja Riksbankin viisainta, nimittäin herroja F. Wretmania ja A. W. Dufwaa." Edellisen liittäminen Dufwan vastakohtaksi oli ilmeisen tarkoituksellista, koska Wretman kuului SEB:n sisäpiiriin – Wretman toimi sittemmin vuosina 1881–1898 SEB:n johtokunnan puheenjohtajana. Toisaalla A. O. Wallenbergin elämäkerran kirjoittaja on luonnehtinut Valtionpankin pääjohtaja Dufwaa "A. O:n poliittiseksi ja henkilökohtaiseksi viholliseksi".²³

Wallenberg sai aiheen viitata kansainvälisiin palautteisiin ”maailman parhaasta pankkijärjestelmästä”. Hänen laaja artikkelinsa Ruotsin rahauudistuksesta oli vastikään julkaistu Ranskassa. Hän pyysi tervehtimään ”ystävä Mechelinia” ja sanoi toivovansa, että hän säilyttää tämän kysymyksen osalta ”rauhallisuutensa veneessä, koska olen levollinen, että tämä kysymys tulee ratkaisuunsa maassanne kaikkien myrskyjen lävitsekin”.²⁴ Keskeistä kysymyksessä tietysti oli siirtyminen yksiselitteisesti kultakantaan. Kultakomitean mukaan ”niin tappiollista systeemiä kuin kaksimetallikanta ei Suomessa pitäisi edes ottaa harkittavaksi”.²⁵

Viikkoa myöhemmin Mechelin ilmoitti Wallenbergille Suomen rahakomitean lopettaneen valmistelutyönsä. Merellisiin ilmauksiin tukeutuen hän sanoi ”jäljellä olevan enää työn täytäntöönpano. Mutta asialla on vielä edessään monta karia ja luotoa ylitettävänä ennen kuin päästään satamaan. En kuitenkaan epäile, etteikö tämä tärkeä uudistus olisi todellisuutta.”²⁶ Montgomery oli puolestaan valistanut kirjeessään Wallenbergiä johtamansa komitean ehdotuksista ja kiittänyt vielä tämän ”lämpimästä kiinnostuksesta asiaamme kohtaan”.²⁷

Mitä siitä seurasi

Heimer Björkqvist asetti 1950-luvun alussa varauksia A. O. Wallenbergin tekemien ”merkillisten ehdotusten” vaikutuksiin Suomen rahauudistuksessa. Huomautuksiin oli perusteita uudistuksen aikataulua pohdittaessa. Wallenberg oli kysynyt Mecheliniltä kirjeessään, minkälaiseen tulokseen rahakomitea oli lopulta päätenyt: ”Olen saanut ystävä Montgomerylta myös kirjeen, mutta hän ei ole siitä maininnut.” Montgomery oli kyseisessä kirjeessään tähdentänyt johtamansa komitean kiireellistä aikataulua. Komitea saiikin työnsä valmiiksi jo lokakuun 1876 alussa, mikä osoitti sen olleen jo pitkälle valmis ennen Wallenbergien vierailua. Toisaalta on selvää, että Wallenbergien Suomen-vierailua oli pohjustettu jo kauan ennen sen toteutumista molemminpuolisilla yhteyksillä.

Björkqvist tulkitsee komitean työn lopputuloksen merkinneen, ettei puheenjohtajalla ollut varsinaista osuutta komitean ehdotuksen kirjoittamisessa eikä stilisoimisessa, joka oli komitean sihteeristön vastuulla. Niinpä Wallenbergin yleisemmät rahapoliittiset ideat olisivat jääneet sellaisenaan kirjaamatta lopullisiin ehdotuksiin.²⁸ Vaikka niistä ei ole kirjallisesti vahvistettavia jälkiä, on kuitenkin huomionarvoista, että Wallenberg oli ollut suomalaisiin ystäviinsä yhteyksissä jo paljon ennen lopullista kultakantakomitean mietintöä. Kirjeenvaihdossa sitä ennen ja myöhemmin esitetyt viittaukset liittyvät juuri tähän tosiasiaan.

A. O. Wallenbergin osuutta Suomen kultakantaan siirtymisen vaiheissa onkin arvioitava ennen muuta ratkaisun koti- ja ulkomaisten poliittisten vaikutusten vuoksi. Wallenbergin vauhdittamalla ratkaisulla Suomi liittyi eräänlaisena ulkojäsenenä vuonna 1873 perustettuun pohjoismaiseen rahaliittoon ja vahvisti siten itsenäistä asemaansa valtiollisena taloudellisena toimijana. Ulkomaisen luottokelpoisuuden paraneminen näkyi sitten pitemmällä jännteellä maan infrastruktuurin, kuten rautateiden, ulkomaisessa rahoituksessa.

Suomi integroitui samalla yhä tiiviimmin eurooppalaisiin pääomamarkkinoihin, jolloin valuuttakurssiriskit olivat kultavalmuutmaissa pienet ja eri maiden korkotasot lähestyivät toisiaan. Venäjän ja Suomen korkotasojen välillä ei ollut sen jälkeen entisenkaltaista riippuvuutta. Suomen rahamarkkinoiden yhteydet Länsi-Euroopan maihin tiivistyivät siitakin huolimatta, että Venäjä oli siirtynyt kultakantaan vasta vuonna 1897. Wallenberg ei ollut tätä kehitystä todistamassa, kun suuriruhtinaskunta jatkoi finanssipolitiikan osalta irrottautumistaan emämaastaan.

A. O. Wallenbergin Suomen-matka ja sitä seurannut tiivis kirjeenvaihto keskeisten suomalaisten valtiollisten päättäjien kanssa osoittaa vaikutusvaltaisen ruotsalaisen ”ystävän” sitoutuneen naapurimaan asiaan. Wallenbergillä oli henkilökohtaiset motiivinsa edesauttaa suomalaisia ystäviään kultakantaan siirtymisessä. Se palveli hänen propagointiaan kultakannan puolesta kotimaassaan ja hänen

kansainvälisiä puheenvuorojaan asiasta. Hän näki epäilemättä mahdollisuuksia pankkiyhteyksien avaamiseen Venäjälle juuri Suomen kautta sekä välillisesti uusia kaupallisia seurauksia, kuten laivaliikenteen avauksia Suomen kautta Venäjälle.

Rahauudistus loi vakautta ennen kaikkea Suomen lisääntyneeseen ulkomaankauppaan, ja se olikin uudistuksen suurin yksittäinen voittaja. Björkqvist huomauttaa vienti- ja tuontilaskelmiin perustuen kultakantaan siirtymisen luoneen rahanarvon pysyvyyttä, mikä antoi liikemiehille mahdollisuuden pienempiin riskeihin aiempaan vaihtuvaan metalliarvoon tai paperirahaan nähden. Vaikutukset näkyivät luonnollisesti vain kultavaluuttaa käyvien maiden kaupassa, mikä lisäsi Suomen vientiä länteen ja vähensi riippuvuutta Venäjän markkinoista.

Ruotsin ja Suomen kauppavaihto oli vuoden 1809 jälkeisinä vuosikymmeninä luonnollisista syistä vähentynyt mutta ei kuitenkaan katkennut. Suomen rautaruukit tarvitsivat edelleen malmia Ruotsista, ja sahatavaravienti kasvaville länsimarkkinoille jatkui entiseen tapaan myös Ruotsin kautta. Ruotsin kuningashuoneen piirissä ilmennyt katkeruus Suomen ”ryöväämisestä” vuosina 1808–1809 oli haihtumassa, kun suhteet Pietariin olivat palautuneet melko pian normaaleiksi. Jo vuonna 1817 solmittiin kauppasopimus Venäjän ja Ruotsin välille. Krister Wahlbäckin sanoin ”Suomen-kysymys katosi ajankohdan ruotsalaisen politiikan horisonttiin”.²⁹ Ruotsin ja Venäjän suhteissa ”Suomen-kysymys” ei tulevinakaan vuosikymmeninä enää häirinnyt entisellä tavoin. Olihan myös A. O. Wallenbergin aktiivisuus Suomen asioissa siitä yksi muistutus.

Venäjän autonomisen suuriruhtinaskunnan eteläiset ja läntiset alueet olivat edelleen kiinnittyneet monin taloudellisin yhteyksin Ruotsiin. Hallintokeskus Turku oli ollut Ruotsin toiseksi suurin kaupunki, jonka palo vuonna 1827 ravisutti raskaasti ruotsalaisia vakuutusyhtiöitä. Venäjän alamaisinkin turkulaiset vakuutetut saivat kuitenkin korvauksina melkein kaiken vakuuttamansa.³⁰ Niin sanottu vanha Suomi oli jo aikaisemmin kiinnittynyt Pietarin talousalueeseen. Venäjän-markkinat puolestaan kasvattivat aluksi

Suomen teollisuuden tuotantoa niin, että talouden kasvu 1880-luvun puolestavälistä alkaen aina ensimmäisen maailmansodan alkuun oli pieniä vaihteluita lukuun ottamatta 5,4 prosenttia vuosittain. Suomessa teollisuuden tuotannon osuus bruttokansantuotteesta oli kohonnut 7,5 prosentista 18,6 prosenttiin vuosina 1860–1917.³¹

Samaan aikaan suuriruhtinaskunta kykeni itsenäisiin kaupallisiin ja finanssipoliittisiin ratkaisuihin myös länsimarkkinoilla. Näitä tuloksia edisti 1880-luvun lopulta alkanut nopea kansainvälinen talouden kasvu, johon Suomen ”valtioelinten” toiminta sopeutui hyvin. Se ei aina ollut sopusoinnussa keisarikunnan yhtenäispolitiikan peruslinjojen kanssa. Venäjän osuus Suomen ulkomaankaupasta oli laskenut ensimmäiseen maailmansotaan tultaessa runsaaseen neljännekseen, kun se oli parhaimmillaan ollut noin puolet. Erkki Pihkala toteaa Suomen Venäjän-kauppaa koskevassa perusteoksessaan tämän trendin osoittavan, ”miten paljon nopeammin läntisen teollistumisprosessin piiriin joutuneen Suomen ulkomaankauppa kasvoi koko keisarikunnan kauppaan verrattuna”.³²

Suomen viennin neljän keskeisen teollisuudenalan – rauta-, puuvilla-, pellava- ja paperiteollisuuden – pääasialliset vientimarkkinat olivat olleet Ruotsista irtaantumisen seurauksena luonnollisesti Venäjällä. Näiden alojen suurimmat tehtaatkin olivat olleet pitkään Venäjän-viennin varassa. Vuosina 1885 ja 1897 Venäjä kiristi tullejaan huomattavasti, mistä seurasi joidenkin pitkälle ja lostettujen tuotteiden viennin täydellinen tyrehtyminen. Niinpä esimerkiksi puuvillateollisuus kääntyi yhä enemmän kotimarkkinoiden suuntaan. Olihan Finlaysonin tehdas Tampereella 2000 työntekijällään jo 1870-luvulla Pohjoismaiden suurin yksittäinen teollisuuslaitos.

Suomelle arvioitu luottoriski oli 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä jopa nollan tasoa. Suomen luottokelpoisuus oli eurooppalaista huipputasoa, ja sen valtioelimet täyttivät täysimäärisesti sitoumuksensa. Samaan aikaan Suomen valtionvelka oli alhaisella tasolla ja ulkomaiset luotot oli kohdistettu pääsääntöisesti tuottaviin kohteisiin. Ei liene liioittelua sanoa, että suuriruhtinaskunnan suo-